שמעתא עמיקתא

גליון קל"ט / פר' אמור / ה'תשע"ג
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

הממהר לעסקיו, האם מותר לו לצאת באמצע חזרת הש"ץ

מבואר **בר"ה** (לג: -לד:) תיקנו חז"ל דלאחר שסיימו הציבור תפלתן יחזור ש"ץ התפלה שאם יש מי שאינו יודע להתפלל יכוין למה שהוא אומר ויוצא בו. וכן הוא **בטשו"ע** (רסי' קכד). ואף קהל שהתפללו וכולם בקיאים בתפילה, כת' **האבודרהם** (עמ' קיח) בשם **הרמב"ם** (פאר הדור סי' קמח) דהואיל ותקנו חכמים שירד ש"ץ לפני התיבה להוציא את מי שאינו בקי נתחייבו לאמרה תמיד גזירה שמא יהיה שם אותו הדבר שנתקנה בשבילו. [ועי' **בשו"ע וברמ"א** (שם סע' ב) דבשעת הדחק יכולים להתפלל בקצרה דהיינו שהש"ץ אומר בקול רם עד קדושה. ועי' **במלמד להועיל** (ח"א סי' יב) שבאופן קבוע אין לעשות כן. ועי' **בהתעוררות בתשובה** (ח"א סי' נד) **ובמועדים וזמנים** (ח"ח סי' צד). ועי' עוד לק' בשם הבן איש חי].

ויש לדון בגדר תקנה זו אם חלה על כל או"א מהנמצאים, וע"כ חייב כל או"א לשמוע חזרת הש"ץ, ואם לא שמע אולי י"ל דחייב לשמוע במקום אחר, או דלמא אין זה אלא חובת צבור (ולא חובת יחיד) ואם צריך לצאת וללכת לדרכו רשאי. והנה כתב **הרא"ש** (כלל ד סי' יט) דהחזן מתפלל להוציא את מי שאינו בקי, והקהל יש להם לשתוק ולכוין לברכת החזן, וכשאינן תשעה בבית הכנסת המכוונין לברכת ש"ץ, קרוב הוא בעיני שברכת ש"ץ לבטלה, כי נתקנו ברכות לש"ץ לאמרם בעשרה לכך כל אדם יעשה עצמו כאלו אין תשעה זולתו ויכוין לברכת החזן, ע"כ. וכן פסק **בשו"ע** (סי קכד סע' ד). [ועי' מש"כ בזה **בעמק ברכה** (פומרנצ"ק, חזרת הש"ץ אות א)].

ומבואר שיש להקשיב לחזרת הש"ץ. וכן הוא **ברמ"ע מפאנו** (סי' קב ד"ה שמינית), אלא דכתב שם דאם יעסוק בתורה וכדו' לית לן בה דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, עי"ש. והביאו **במ"א** (שם ס"ק ח), וכתב עוד בשם **הווי העמודים** (שם) שקרא תגר על העסוקים בתורה בחזרת הש"ץ [ואף בגוונא שלא שמע חלק מהחזרה וכגון שהאריך בתפלתו עד שכבר התחיל הש"ץ חזרת התפילה, דעת **הגרשז"א זצ"ל** (מנח"ש ח"ב סי' ד), **הגרח"ק שליט"א** (דעת נוטה תפלה עמ' שנה) **והגרנ"ק שליט"א** (חוט שני יו"ט עמ' של) דמ"מ אכתי צריך לשמוע השאר].

אלא די"ל דעד כאן לא חייבו להקשיב לש"ץ אלא כדי שיהיו י' שומעים, וא"כ אכתי י"ל דבמקום הצורך רשאי לצאת עכ"פ אם איכא י' שיכולים לכוון, די"ל דאין מוטל להקשיב אלא על הנמצאים. וע"כ אם באמת לא שמע מאיזה טעם אינו חייב להשלים [ומהווי עמודים גופא ליכא ראיה להיפך דהרי הטעם שקרא תגר על הלומדים בחזרת הש"ץ כתי' **במ"ב** (שם ס"ק יז) דהיינו אפי' אם מכוונים לסוף הברכה לענות אמן ג"כ לא יפה הם עושים, שאם הלומדים יפנו ללימודם עמי' הארץ ילמדו מהן שלא להאזין לש"ץ ויעסקו בשיחה, ע"כ [ועיין עוד שם ס"ק י"ח וס"ק כ"ו]].

אולם מצאנו **במגן גיבורים** (סי' נג אות ו) שמבואר דחזרת הש"ץ הוא חיוב החל על כל או"א, שהרי כת' שאע"פ שגרים אינם בערבות, מ"מ שפיר פסק השו"ע (שם סע' יט) דיכולים להיות ש"ץ דהא כיון דחז"ל תיקנו שיחזור ש"ץ התפילה להוציא שאינו בקי א"כ **כל א' מישראל מחוייב לשמוע התפילה מן הש"ץ**, וא"כ גם הש"ץ חייב לשמוע תפילה זו כמו שאר העם, והוה מתפלל לאחרים והוא צריך לאותו דבר ושפיר הוה מחוייב בדבר, ע"כ.

ובאמת כן נראה נמי **מהגר"א** (מעשה רב אות מג ותוס' מעשה רב אות יד) שהרי נקט דאין לענות "ברוך הוא ברוך שמו" בחזרת הש"ץ משום הפסק ומשום חשש שלא יוכל לשמוע כל הברכה מהש"ץ (וזה אף למי שאינו יוצא ידי"ח ע"י הש"ץ) [וזה דלא **כהשו"ע** (סי' קכד סע' ה) ונושא כליו דס"ל שהצבור עונים ב"ה וב"ש. ועי' **בביאור הגר"א** (שם ס"ק ה)].

וכן מוכח להדיא **מהחזו"א** (או"ח סי' יט אות ז) וז"ל: א' שבא לבהכנ"ס בשעה שהש"ץ מחזיר התפילה (קודם שהתחיל החזרה), נר' דיתפלל יחד עם הש"ץ, אף שאם ישמע משי"ן ואח"כ יתפלל בעצמו **יוצא תקנת חכמים בחזרת הש"ץ**, מ"מ כיון דהבקי אינו יוצא אלא בתפילת בעצמו, נכון יותר שתהיה תפלתו בצבור, וכשמתפלל עם הש"ץ הוי תפלה בציבור, עכ"ל. הרי דס"ל דאיכא תקנת חכמים החלה על כל או"א לשמוע חזרת הש"ץ (ואפי' כשלא התפלל יחד עם הצבור). [ועי' מש"כ **בחזו"א** סי' קל"ז ס"ק ד' ד"ה ויחיד. ושו"מ שדעת **הגרח"ק שליט"א** (דעת נוטה תשובה רפז עמ' שנו) דמי שהאריך בתפלתו ולא שמע חזרת הש"ץ והלך לבהכנ"ס להשלים קראה"ת דטוב שיקשיב נמי לחזרת הש"ץ. ולפי דברינו מובנים דבריו. ואע"פ דהטעם שכתב שהוא רק טוב, י"ל דטעמו דעיקר התקנה היתה במקום שהתפלל].

אולם למעשה הדבר צ"ע, דהרי **השו"ע** בסימן נ"ה (סע' ב) פסק דאם הש"ץ התחיל לומר קדיש או קדושה בעשרה ויצאו מקצתן, גומרים אותו הקדיש או "אותה הקדושה" שהתחיל, והוא שנשתיירו רובן. וכתב **הרמ"א** ע"ז דמ"מ עבירה היא לצאת, ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א, כח). אבל אם נשארו י' **מותר לצאת**, ע"כ. מבואר דכל דאיכא י' מותר לצאת באמצע חזרת הש"ץ [מיהו לפי **הביאור הלכה** (שם) יש קצת דחיה לזה]. וכן מבואר להדיא **בנשמת אדם** המובא לקמן.

ומהא דכתב המגן גבורים דגר יכול להיות ש"ץ לא קשיא, די"ל **כהפמ"ג** (סי' נג א"א ס"ק יט) דהוכיח מהא דגר יכול להיות ש"ץ דגרים נמי בכלל ערבות נינהו. והביאו להלכה **הכה"ח** (שם).

ולפ"ז י"ל דבמקום דוחק מותר לצאת לעסקיו וכדו' באמצע חזרת הש"ץ, ואף א"צ ללכת לשמוע אח"כ במקום אחר, וק"ו במקום אונס ממון או מצוה וכמבואר לקמן [אלא דלענין תפלת שחרית מצינו **בשו"ע** (סי' קלב סע' ב) שכת' דאסור לאדם לצאת מבהכ"נ קודם קדושא דסידרא. וכתב **המ"ב** (ס"ק ה) דהיינו דכיון דהעולם מתקיים ע"ז צריך ליזהר מלזלזל בזה. ועי"ש דלפי מש"כ שם דנכון להדר לאמרם בציבור ממילא צריך ליזהר שלא לצאת מקודם אפי' אם יצרה לאמרם בפני עצמו אם לא בשעת הדחק. ועי' **במ"ב** (סי' נה ס"ק יד) **ובביאור הלכה** (סי' קמו סע' א ד"ה אבל)].

מיהו אף להחזו"א ודעימיה דס"ל דאיכא חובה לשמוע חזרת הש"ץ, אכתי יש לדון להתיר לצאת באמצע חזרת הש"ץ במקום מצוה עוברת או צורך הפסד וכדו'.

דהנה מצינו דהפסד ממון אונס הוא, בהא דאיתא **בשו"ע** (סי' תקלא סע' ג) דאע"פ דמי שמחמת שנאבד לו אבידה ולא גילח בערב יו"ט מחמת טרדת חיפוש האבידה אנוס מיקרי, מ"מ החמירו חז"ל דאעפ"כ אינו מגלח במועד. [וכן מצינו **בריב"ש** (סי' תס) לענין נדרי אונסין וכגון שהדירו חבירו שיאכל אצלו, ואירע לו אונס והיה אפשר לסלקו ע"י ממון הרבה שיתן, מקרי אונס. וכן פסק **הרמ"א** (יו"ד סי' רלב סע' יב) וכן מצינו **בביאור הלכה** (סס"י תרנו)].

שו"ר **בתרומת הדשן** (סי' ה) לענין מי שהיה עסוק בויכוח עם עכו"ם החייב לו ממון ואם היה מתפלל באותו זמן היה מפסיד את חובו, דהוכיח דהוי בכלל אנוס על אותו תפלה ויש לו עליה תשלומים מהא דחוה"מ הנ"ל. ושוב הביא עוד ראיה מהמרדכי בפ"ק דשבת שכתב בשם ר"ת לענין הפלגה בספינה בער"ש דלצורך מצוה או פרנסה שרי דההולך לסחורה חשיב הולך לדבר מצוה, עי"ש עוד. וכהתרוה"ד פסקו **השו"ע** (סי' קח סע' ח), **הרמ"א** (שם) **והט"ז** (שם ס"ק א). [וכ"ז במקום דבריא הזיקא, אבל אם אין בריא הזיקא כתי' **העולת תמיד** (שם) דהוי פושע, **והא"ר** (שם) כתב דהוא שוגג, ועי' **בביאור הלכה** (שם ד"ה וכן מי) שלא הכריע ביניהם. ומסתבר דהכל לפי הענין].

מבואר דהפסד ממון נחשב אונס, ומהאי ראייה דהפלגת הספינה שהביא התרוה"ד מוכח דאף לכתחלה נדחה חיוב (דרבנן) מפני זה. [אלא דכתב התרוה"ד שם דמ"מ תפלה שהיא עבודת קונו, אין לו לחוש להפסד ממונו. והרמ"א כתב שם דלכתחלה לא יעבור זמן תפלה משום הפסד ממון. וכתב **הביאור הלכה** (שם ד"ה מיהו לכתחלה) דאפשר דביותר מחומש נכסיו אינו מחוייב. אמנם בנ"ד דקיל טפי יודו דחשיב אונס ורשאי לצאת].

והנה מי שהתחייב בזימון, נחלקו הפוסקים אם רשאי לצאת לצורך, דדעת **הב"י** (סי' ר) דרשאי לברך לעצמו ולצאת כשהדבר נחוץ לו וכגון במקום הפסד, אולם **הב"ח** (סוף אות ב) הקשה עליו דאם הדבר נחוץ מפני הפסד ממון אין לו רשות לעבור על דברי חכמים. **והא"ר** (שם אות ג) כתי' ליישב דאין זה תימה כמו שמצינו מהאי דין של התרו"ה הנפסק בשו"ע שם דבהפסד ממונו הוי אונס, ע"כ. הרי להדיא דס"ל להא"ר כדברינו הנ"ל, דבכה"ג מקרי אנוס אפי' לדחות התקנה לכתחלה.

ועיין **במ"א** (סי' קצג ס"ק ז) דנקט די' שאכלו כא' (והתחייבו בזימון) וצריך א' לילך לדבר מצוה, דמותר לו להתחלק ולזמן בג'. ומבואר דאף לצורך מצוה רשאי להפקיע עצמו מעיקר חיובו [אלא דמשמע דמ"מ אסור להפטר מזימון בג', וכן פסקו **התפארת שמואל** (על הרא"ש ברכות פ"ז אות כד), **הערוה"ש** (אות י) **והגר"י פישר זצ"ל** (זימון כהלכתו עמ' מא). אמנם **ביסוף אומץ** (אות קכט) כתי' שהנמצא בסעודה שמאריכים בה וקשה לו האריכות מצד בריאותו או מצד איבוד זמנו וכדו', מותר לו לברך בפנ"ע. וכן **הדרך החיים** כתי' דלצורך מצוה מותר אפי' לברך בפנ"ע. ועי' לקמן בשם המ"ב].

אלא **דהנשמת אדם** (ח"א כלל מח סע' ב) יצא לחלוק על המ"א, דמי התיר לעבור על מצוה זו ולעשות מצוה אחרת, ואף שי"ל דדומה לסי' נ"ה הנ"ל שכת' הרמ"א דאם נשארו י' מותר לצאת, י"ל דהכא כיון דאמרינן 'חייביו' לזמן חמיר טפי. ולמעשה **המ"ב** (ס"ק טז) הביא דעת המ"א דוקא היכן שחושש שתתבטל המצוה, ושוב הביא דעת הח"א החולק עליו. ומשמע דמצדד להחמיר בזה. אלא דכתב כן לענין יציאה לצורך מצוה (ד"ל "מאי חזית"), אולם לענין אונס ממון כתב (שם ס"ק לא) דרשאי להפטר אף מזימון בג' [וכ"כ שם בסי' ר' ס"ק ה' באפשר]. ולפ"ז י"ל דה"ה אף בנ"ד דלדעת החזו"א בכה"ג רשאי לצאת באמצע חזרת הש"ץ [בפרט דמסתבר דאף להחזו"א זימון חמיר מחזרת הש"ץ וכמבואר בנש"א הנ"ל].

אלא דבאמת אכתי צ"ע על זה מהא דמצינו **ברמ"א** (ססי' תרנו) דחייב אדם לתת כל ממונו שלא לעבור על ל"ת (ולקיים מ"ע צריך לבזבז עד חומש). וכבר פסק **בספר חפץ חיים** (הל' לשה"ר כלל א בבמ"ח אות י) דאף באיסורים דרבנן הדין הוא שצריך לבזבז כל ממונו, דהרי העובר על דבריהם עובר על לאו דאו' ד"לא תסור", ועי' בגליון כ"ה שהארכנו בזה בס"ד. וא"כ אמאי רשאי לדחות התקנה מפני ממון.

ואפשר דיש לחלק בין "מצוה חיובית" דרבנן ל"איסור" דרבנן, דבמקום איסור צריך לתת כל ממונו שלא לעבור עליו משא"כ במקום מצוה חיובית די"ל דהתירו במקום הפסד ממון, וי"ל. [ועי' **בדעת תורה** (פתיחה לטריפות אות ל"ד ומ"ט). אולם **במנחת אלעזר** (ח"ד סי' לד ד"ה אולם) כתי' שגם בעשה דרבנן אפשר דחייב לתת את כל ממונו כיון שיש לאו דלא תסור גם במ"ע דרבנן, ע"כ. אולם מסתבר דלא החמירו חז"ל עכ"פ יותר ממ"ע מה"ת שאינו חייב אלא עד חומש כמ"ש הרמ"א שם. ועי' **בביאור הלכה** (סי' קח ד"ה מיהו) שכת' שאפשר שא"צ לבזבז חומש מנכסיו שלא להפסיד תפלה בזמנה. אע"פ דתפילה בזמנה לכו"ע אינו אלא מדרבנן כמבואר ברמב"ם (תפלה פ"א ה"א), ודו"ק].

ועכ"פ יוצא למעשה דמותר לצאת באמצע חזרת הש"ץ במקום דוחק. ואף לפי דעת החזו"א י"ל כן במקום הפסד ממון (ואפשר דה"ה נמי במקם מצוה עוברת). וכן א"ל גדולי הוראה ובתנאי שהוא באקראי משום דבלא"ה הוי כמזלזל בתקנת חז"ל. [ועי' **בבן איש חי** (תרומה אות ב) שכתב דע"פ הסוד ע"י חזרת התפלה חוזרים ונעשים כל התקונים שנעשו בתפלת לחש לכך אין לבטל חזרה כלל אלא רק בשעת הדחק. ועי' עוד **בכה"ח** (ס"ק ב וס"ק ח)].

הלש עיסה עם מי פירות ומים האם יפריש חלה בברכה

תנן [חלה פ"ב מ"ב] עסה שנלושה במי פירות חיבת בחלה ונאכלת בידים מסואבות (שאין אוכל מוכשר לקבל טומאה עד שיבואו עליו מים או אחד משבעה משקין, ומה שלא הוכר לקבל טומאה אין הידים מסואבות פוסלות אותו – רע"ב).

וכתב הרא"ש [הלכות קטנות הל' חלה אות ג' וע"ע שו"ת הרא"ש כלל ב' אות י"ד ובפי' הרא"ש למשניות] דנראה דאין הלכתא כההיא סתמא, דאתיא כר"א בן יהודה איש ברתותא ודלא כר"ע כמבואר בירושלמי [חלה פ"ב ה"א], וקימ"ל הלכה כר"ע מחבירו. ולכן יש ליזהר שלא ללוש עיסה במי בצים לבד בלא תערובת מים, כדי לצאת מן הספק על חיוב חלה.

אולם הרשב"א [ח"א סי' תפ"ד] בתשובה לרא"ש, כתב דמסתברא דסתמא דמתני' עדיפא מברייתא דרשב"י, ועוד דברייתא לא תני להדיא כרבי יונה, הלכך לא דחינן מתני' דעיסה שנילושה במי פירות מהלכתא [וע"ע בפסקי חלה לרשב"א שער הראשון].

ובטור [יו"ד סי' שכ"ט] כתב - עיסה שנילושה במי ביצים או ביין או דבש בלא שום מים, כתב הרמב"ם שחייבת. וא"א הרא"ש היה מסתפק בדבר וכתב וטוב ליזהר שללא ללוש עיסה במי בצים לבדן בלא תערובת מים כדי לצאת מידי ספיקא.

(ובענין מ"ש דדעת הרמב"ם דחייבת בחלה ע"ש בב"י ובב"ח, בשער המלך [פ"ו מהל' ברכות], במשנה אחרונה [פ"ב דחלה מ"ב] ובאור שמח [פ"ו מהל' ביכורים הל' י"ב]).

ומסקנת הב"י שם לענין הלכה דכיון שהרמב"ם והרשב"א מסכימים לדעה אחת הכי נקטינן.

וכ"כ בשו"ע [סי' שכ"ט ס"ט] דעיסה שנילושה במי פירות אפי' בלא שום מים חייבת בחלה. (ומ"ש בס"י - דיש ליזהר מללוש במי פירות שאינם משבעה משקים אא"כ עמהם אחד מז' משבעה משקים. הינו מחמת דמי פירות אין המאכל מקבל טומאה. וכמ"ש שם הש"ך והט"ז).

אולם הב"ח העלה לדינא דלכתחילה לא ילוש עיסה במי פירות בלא תערובת מים, ואם לש יפריש בלא ברכה ע"ש.

וכיוצ"ב כתב הש"ך [ס"ק ט] דכיון דהרא"ש פוטר וכן הברטנורא מסתפק בדבר, לכן יש להפריש בלא ברכה או שיפריש מעיסה אחרת החייבת בחלה ע"ש.

והנה לצאת מידי ספק כתב הרא"ש דלא ילוש עיסה במי בצים בלא תערובת מים. וסתם ולא פירש כמה מים יערב כדי לצאת מידי ספק. ומסתימות לשונו משמע דא"צ שיהיה דוקא רוב מים.

וכן הבין בשער המלך [פ"ו מהל' ברכות הל' א'] דאפי' בתערובת כ"ש של מים סגי, וכתב - ונ"ל דדוקא נקט תערובת מים, אבל תערובת שאר משקין לא מהני אא"כ הרוב מז' משקין, וכמ"ש הרמב"ם [בפט"ז מה' טומאת אוכלין דין ד'] וז"ל וכן מי פירות שנתערבו בז' משקין הולכין אחר הרוב, נתערבו במים כל שהן הרי הכל משקה, ומתטמא טומאת משקין ומכשיר. ועי' בראב"ד שם שהשיג עליו וכתב דאפי' בתערובת מים בעינן דוקא רובא. ע"כ.

ועל דברי הב"י שכתב דנכון לערב עם הביצים מים או יין או שמן זית או דבש דבורים כדי שתהא החלה מוכשרת על ידיהם וה"ל חלה טמאה ונשרפת. והביא ההיא דינא להל' בשו"ע [ס"י] דיש ליזהר מללוש במי פירות שאינם מז' משקין אא"כ יערב עמהם אחד מז' משקין.

כתב השער המלך להעיר דה"ל לבאר דבשאר משקין חוץ ממים צריך שיערב בהן רוב משאר משקין כדי שיוכשרו.

וכיוצ"ב כתב האור שמח [ביכורים פ"ר הי"ב] דלפי מ"ש הרמב"ם בהל' טומאן אוכלין, גם גבי חלה עם נתערב מעט מים במי פירות העיסה שנילושה בהם חייבת בחלה (ואזיל לשיטתו דלדעת הרמב"ם אין מי פירות מחברין לחלה, וכפשטות דברי הרמב"ם בהל' ביכורים דבעינן דוקא שנילושה העיסה בז' משקין).

והא דתלינן דינא דחלה בדינא דטומאה, ביאר בשו"ת בצל החכמה [ח"ד סי"ב] דכיון שמי פירות מחברין מטבעם כמו מים, אלא שגזה"כ הוא שאין חיבורם נחשב חיבור (כמבואר בירושלמי בחלה פ"ב ה"א), לכן כשנותן לתוכם מים כ"ש שע"י כן הפכו מי הפירות להיות משקה, שוב נחשב חיבורם חיבור גם מצד הדין, וממילא דעיסה

האם חייבים לחנך הקטנים לכוון לצאת יד״ח המצוה

מבואר **במס׳ סוכה** (מב.) דמצוה לחנך הבנים במצות, כגון לולב, שופר, ועוד [ולענין חובת חינוך למצות ספירת העומר עי׳ בגליונות הבאים בס״ד].

וכתב **בביאור הלכה** (סי׳ תרפט סע׳ ו) שחינוך הוא חיוב מדינא. ואפילו על מצות שאין ודאות שיתחייב בהם בעודו גדול איכא חובת חינוך וכמו שביארנו בס״ד בגליון פ״ב. וכבר הארכנו בס״ד בגליון כ״א לענין גיל חובת חינוך לכל מצוה ומצוה, ובגליון ע״ז לענין עד איזה גיל שייך חיוב זה.

ומצינו **בריטב״א** (סוכה ב: ד״ה אמר ר׳ יהודה) שכתב שמדיני חובת חינוך קטן צריך לחנכו לעשות המצוה **בהכשר גמור** כגדול. וכתב **בביאור הלכה** (סי׳ תרנז על סע׳ א) דפשוט דבעינן שיחנכו בלולב ״כשר כמו גדול״ [ועיין בגליון פ״ב לענין חינוך להדור מצות].

והנה כבר אמרו חז״ל **בגיטין** (כב:) דקטנים ״לאו בני דעה נינהו״ [וכן הוא **ביבמות** (צט: וקד:). ועי׳ **בחגיגה** (ב:) **ברש״י, ברע״ב** (שם), **בתוס׳ יו״ט** (שם, ד״ה נשים) **וברמב״ם** (הל׳ חגיגה פ״ב ה״ד)]. וכמו כן **בחולין** (יג.) אמרו דלאו **״בני כוונה״** נינהו.

ולפ״ז לכאורה צע״ג איך החמירו חכמים שהקטן יקיים המצוות כתקונם, והרי מצוות צריכות כוונה, ואם לא כוון לא יצא כמבואר **בשו״ע** (סי׳ ס סע׳ ד), והרי קטנים לאו בני כוונה נינהו [ועי׳ **במ״ב** (שם ס״ק י) דדעתו דאף מצות דרבנן צריכות כוונה. ועי׳ **בביאור הלכה** (שם ד״ה וי״א) שפסק דמצ״כ הוי חיוב תורה, דלא כהפמ״ג שמסתפק בזה. ועי׳ בדברי האמרי בינה דלקמן. ועי׳ עוד בגליון מ״ב לענין האם מהני לכוון תכ״ד לאחר קיום המצוה].

וגדולה מזו מצאנו **בשו״ע** (סי׳ קפו סע׳ ב) ועוד מקומות שקטן יכול להוציא את הגדול יד״ח ברהמ״ז (וכגון שהקטן אכל כדי שביעה והגדול אכל רק כזית), והרי כבר פסק **השו״ע** (סי׳ ריג סע׳ ג) דבעינן ״כוונת שומע ומשמיע״, וביאר **הב״י** (סי׳ ריג) דהיינו משום דמצוות צריכות כוונה, וזה לא שייך בקטן [והא דכתבנו דהקטן מוציא גדול דוקא כשהוא מחויב מדרבנן, אמת דהכי קיי״ל, מ״מ מצאנו פוסקים דקטן בכלל בר חיובא להוציא אפי׳ יד״ח גדול המחויב מדאו׳, עי׳ **במ״א** (סי׳ רסז סס״ק א וסי׳ קצט ס״ק ז), **בכת״ס** (יו״ד סי׳ קעב ד״ה אבל), **במהרש״ם** (ח״ג סי׳ קכא), **במהר״ם שיק** (ח״ב סי׳ רסט ד״ה ונראה) ועוד].

ולכאורה יש ליישב זאת ע״פ **הרמב״ם** (חו״מ פ״ו ה״ד) שכתב שמי שאכל כזית מצה והוא נכפה בעת שטותו ואח״כ נתרפא, חייב לאכול שוב אחר שנתרפא, לפי שאותה אכילה היתה בשעה שהיה פטור מכל המצות. והקשה עליו **הלחם משנה** (שופר פ״ב ה״ד) דאיך כתב לתת טעם ״מפני שאכל בשעה שהיה פטור מן המצות״ לימא מפני שאכל בלא כוונה, ותירץ דכי מצריכינן כוונה למאן דמצי לכוון דעתו, אבל השוטה שאינו יכול לכוון ודאי שהיה יוצא בכך, לכך הוכרח לתת טעם שבאותה שעה היה פטור מן המצוות והוא פשוט, ע״כ.

ולפי דבריו י״ל דה״ה לקטן דכיון שאינו יכול לכוון א״צ לכך. ושו״מ שבדרך זה נקט **בהגהות האמרי בינה** על הטורי אבן (חגיגה ו.), שאע״פ שבאמת מצוה שנעשה ע״י קטן היא בעדר הכוונה מ״מ כיון שאין לו מחשבה אין הכוונה מעכבת אצלו, עיין שם טעמו [ועי׳ עוד בדבריו על או״ח ריש סי׳ י״ד. ועי׳ בהג״ה של **הג״ר זלמן סנדר** (על הטורי אבן ר״ה כח. ד״ה אילימא) שהקשה על דברי הלח״מ שהרי שוטה מתעסק הוא, וא״כ אפי׳ למ״ד אמצ״כ לא יצא, וכמו שכתב הטורי אבן שם. ועיין עוד בד״ה חש״ו אין מוציאין. ועי׳ מש״כ בביאור דברי הרמב״ם **בכת״ס** (סי׳ צט ד״ה ואפשר ועלה)].

מיהו **הטורי אבן** בחגיגה (ו.) כתב טעם אחר אמאי כוונה אינה מעכבת בקטן (למ״ד מצוות צריכות כוונה), דהיינו משום דכלל הוא בחובת חינוך שכל דבר שקטנותו גרם לו ולא דבר אחר אינו מעכב, ונחשב בר חיובא וחייבים לחנכו. [ומוכח דלא ס״ל כהלח״מ, אלא אף מי שאינו יכול לכוון כוונה מעכבת בו. **ובשו״ת דבר יהושע** (ח״ב סי׳ צח אות ח) כתב דאע״פ דמצ״כ מ״מ חייב הקטן בחינוך, כי אף מתעסק מקיים מצוה אלא שאינו יוצא יד״ח מפני שנעשתה בלא דעת, לכן שפיר ראוי לחנך הבנים שיעשו מצוות בימי קטנותם. **ובאבני נזר** (או״ח ח״ב סי׳ תקלט) כתב לענין קטן הסופר ספר״ע דאינו מוכח שעושה לשם מצוה, לפי הא דקיי״ל מצוות צריכות כוונה, ואי משום הברכה שמוכיח והרי הברכה אינו עצם הספירה, ושוב דומה לאומר בעת שחיטת הקרבן שלשם קדשים שוחט דלא מהני, כמבואר בחולין שם].

אלא דלפי דברי הטו״א אכתי קשה איך קטן מוציא אחרים יד״ח. ובאמת **הטורי אבן** גופא במגילה (יט: בא״ד ומדברי התוס׳) כתב שקטן כיון שיש לו דעת קלישתא אם גדול עומד ע״ג בר כוונה הוא. ולשיטתו יוצא שקטן מוציא גדול המחויב רק מדרבנן (לכמה ראשונים) אע״פ שאין לקטן כוונה כיון שהגדול עומד על גביו. וכ״כ להדיא בחידושיו על **ר״ה** (כט. ד״ה חש״ו אין מוצאים הרבים י״ח) [שו״ר **במקראי קדש** (ימים נוראים סי׳ כו) שהביא דברי הטורי אבן, וכתב שע״כ קטן יכול להוציא קטן אחר בתקיעת שופר אם גדול עומד על גביו. ועי׳ **בהררי קודש** (שם ד״ה שליחות לקטן) מה שהעיר בזה].

אלא שמצאנו **באג״מ** (ח״ב סי׳ ח) שיצא לחדש דקטן מסתבר שהוא רק גזרת הכתוב דנחשב כאינו בן דעת עד י״ג שנה ויביא ב׳ שערות, דהא ודאי קטנים אף אלו שהם בני דעת וגם כל התינוקות משהגיעו לפעוטות **יש להם דעת** כל חד לפום חורפיה, כמבואר בגיטין (נט.) שלכן תיקנו שיהיה מקחן מקח וממכרן מכר במטלטלין, שמדת דעת כזה ואף פחות מזה אחר שהביא ב׳ שערות חייב במצות וכו׳, אבל מ״מ כיון שהפטור הוא משום שאינו בן דעת **לכן כשעושה מצוה בדעת הרי אין להחשיבו שאינו בן דעת למעשה זה, שהרי המעשה סותר לזה,** ונהי שלא מתחייב בשביל זה גם אלאחר כך דהא הוא גזה״כ שנידון כאינו בן דעת, אבל על קיום מצוה כשעשאה בדעת הוא בהכרח כבן דעת **ונידון כמחוייב** שיש לו שכר כמצווה ועושה, ע״כ [ועי׳ **בכת״ס** (סי׳ צט ד״ה ואפשר)].

ומבואר דס״ל להאג״מ דלא כהטורי אבן ודעימיה שנקטו שקטן אינו בר מחשבה בעת עשיית מצוות וכמבואר בחולין (שם) (ואין נחשב עשיית המצוה כמעשה המוכיח, ושו״מ דכן דעת **הזכרון יוסף** (או״ח סי׳ ו ד״ה וגם י״ל)), אלא ס״ל דע״י מעשה המצוה הוי בכלל מעשה המוכיח דבכה״ג יש להן מחשבה, ובכה״ג מועיל מן התורה כדאיתא בגמ׳ בחולין שם.

מעתה יוצא דלדעת הטורי אבן ודעימיה קטן המקיים מצוה חייבים לחנכו אע״פ שאינו יכול לכוון, דחיסרון שהוא מחמת עצם קטנותו אינו מפקיע חובה זו, והטעם דיכול להוציא אחרים היינו משום דגדול עומד על גביו.

מאידך לדעת האג״מ י״ל דקטן העושה מצוה יש לו מחשבה, ולפי דבריו כיון שיש לו מחשבה אפשר דיש לחנכו לכוון לצאת יד״ח. ושו״מ **בתשובות והנהגות** (ח״ב סי׳ רפא ד״ה ונסתפקתי) שנקט מדיליה שהא דקטן מוציא אחרים יד״ח ע״כ היינו משום **״שהוא חייב במצוה מדבריהם עם כוונה לצאת״**, ולכן כשמכוין להוציא אפי׳ גדול בדבר שבדבריהם מוציאו כיון שבדרבנן גם הקטן מיקרי בר חיובא עם כוונת המצוה.

מיהו לפי הנ״ל אין זה מילתא דפשיטא, ואדרבה מדברי הפוסקים הנ״ל [עי׳ נמי בהגה דלעיל] מבואר דלא שייך ביה כוונה אפילו בשעת קיום המצוה (עכ״פ כשאין גדול עומד ע״ג).

וכן מורה סתימת הפוסקים דקטן אינו צריך כוונה כלל לצאת יד״ח. תדע דבמצות התלויות במעשה כגון לולב וכדו׳ חייבים לחנכם אע״פ שאינו מבין מענין המצוה כלל, כמשמעות **הש״ס סוכה** (מב.), **והשו״ע** בסי׳ י״ז סע׳ ג׳ ועוד מקומות, והיינו דכיון **שראוי למעשה המצוה** חייבו חכמים לחנכו. וכ״כ **התפארת ישראל** (שבת פ״ט מ״ז, יכין אות מט) [והארכנו בזה בס״ד בגליון כ״א]. והרי קטן כזה אינו בר כוונה אף היכן שעושה מעשה המוכיח (המועיל לכו״ע), כמבואר **בראש יוסף** (חולין שם סד״ה בני ר׳ יוחנן) ע״פ הרשב״א. אע״כ דאע״פ דמצוות צריכות כוונה וקטן אינו בכלל זה, מ״מ חכמים חייבו לחנכו מטעמים הנ״ל, ודו״ק [ובאמת אף לדעת האג״מ הנ״ל דאין חייבים לחנכו לכוון, אלא דס״ל דמעשה הקטן הוי כמעשה בכוונה. ועוד יש להעיר בזה: דהנה עי׳ **במ״ב** (סי׳ תרנח ס״ק נח) דנוטה להלכה דמצות חינוך הוא רק על עצם המצוה ולא על פרטי המצוה, וע״כ יוצא בד׳ מינים שאולים אף ביום א׳ של סוכות (דשאול פסול). ולפ״ז אפשר דה״ה בנ״ד (דמטעם זה אין הכוונה מעכבת), דהרי דעת **הבית שלמה** (סי׳ טו) דאף למ״ד דמצות צריכות כונה מ״מ אף בלי כונה נחשב המעשה למעשה מצוה. וכ״כ **באגלי טל** (הקדמה ד״ה ובזה נבאר) ע״פ **התוס׳** (פסחים קטו), **והביאו הארץ צבי** (סי׳ ה ד״ה עוד י״ל מילתא). וכן הוא **בדבר יהושע** המובא לעיל בהגה. ולפ״ז י״ל דמה״ט לעולם לא חייבו חכמים לחנכו בזה, וצ״ע כעת. אלא שמהטו״א ודעימיה מוכח דלולי הסברא חיצונית שכתבו גם היה חובה לחנכם לצאת בכוונה].

© שמעתא עמיקתא - העלון נתרם בעילום שם להצלחת התורם ומשפחתו
לקבלת או הפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא״ל: AMIKTA571@GMAIL.COM

שנילושה בהם חייבת בחלה מן הדין וצריך לברך על הפרשתה.

ודברי השער המלך הובאו בחידושי הרעק״א על הגליון [שם]. אלא דהגרעק״א ציין דברי השער המלך על דברי המחבר בס״י לענין הכשרת העיסה לקבל טומאה, ולא לענין חיוב חלה בעיסה הנילושה במי פירות.

(וע״ע בפת״ש [ס״ק ד׳] דכתב ליישב קושית השער המלך (לענין ההיא דינא דס״י), דיש לחלק בין אם מערב המשקין זה בזה דאז דאזלינן בתר רובא, לבין עם לש עם מי פירות ואח״כ הוסיף עוד אחד מז׳ משקין דבכה״ג ל״ש ביטול ברוב ומכשיר אפי׳ בכ״ש. ע״ש).

וכ״כ לדינא בערוך השולחן [סי׳ שכ״ט ס״ג] - ולכן הלכה למעשה כשלשין בחלב וחמאה ושמן ודבש ויין, כשיש שיעור חייבין בחלה לכל הדעות ובברכה, ורק קיכאל״ך מביצים הוי בלא ברכה, וגם זהו כשאין שם מים כל שהוא, אבל כשיש מים זה ג״כ חייב בחלה ובברכה כמבואר בלשון הטור, וכן הוא בירושלמי שם, משום דדין זה תלוי בהכשר טומאה, ומי פירות אינם מכשירין, אבל שבעה משקין מכשירין בעצמן, ויש איזה גדולים שטעו בזה (עפ״ת ס״ק ב׳ שהפמ״א והבית אפרים השיגו בזה על הב״י והלב״ש). עכ״ל. (וע״ע מ״ש בזה בגליון הקודם).

והנה לענין הפרשת חלה בברכה בכה״ג דלש העיסה עם מי פירות בתוספת מעט מים, יש להעיר דמלבד דהראב״ד בהל׳ טומאת אוכלין פליג על הרמב״ם, וס״ל דאף בעירב במי פירות מים אכתי אזלינן בתר הרוב, וכמו שציין השער המלך גופא.

ע״ע בדרך אמונה [פ״ו מהל׳ ביכורים הי״ב בביאור הל׳ ד״ה עיסה שנילושה במים] דכתב לאפשר לחלק בין דינא דטומאת אוכלין לדינא דחלה וז״ל - אמנם רבינו בהל׳ טו״א כתב דגם נטמא אם נפל בו מים כ״ש, וא״כ י״ל דכיון שיש לו כל דין משקה גם מחבר את העיסה לחלה. אבל אפשר דהטעם דמים במי פירות אין בטלין, אבל אין המי פירות טמאין אלא משום המים שבהם, וכן משמע בירושלמי דתרומות [פי״א הי״ב] דאמרינן עלה דס״ל דאין מי פירות מבטלין לעולם (כ״ג הגר״א), אבל כאן צריך שהמים ילושו העיסה ולא המי פירות, ומה יועיל שיש מים כ״ש. גם באו״ש כאן מדמה לדין הנ״ל דטו״א, ולענ״ד אין זה מוכרח. ול״ד למ״ש הרמ״א ביו״ד שכ״ט ס״י שיערב לתוכן מים כ״ש, דשם מיירי לענין הכשר ובזה סגי באמת במים כ״ש כנ״ל, משא״כ לענין לישה. עכ״ל.

ואע״פ דיש ס״ס להפריש ברכה, דשמא הל׳ כהרשב״א דמי פירות מחברין לחלה וכמו שפסק לדינא המחבר [בס״ט] (ובפרט דאף הרא״ש גופא לא פסיקא ליה דאינן מחברין), ואף אי נימא דאין מי פירות מחברין לחלה, י״ל דבכה״ג שמערב בהם מעט מים חייבת העיסה בחלה לכו״ע, וכפשטות לשון הרא״ש והטור, וכדמפ׳ בשער המלך והאור שמח.

מ״מ לענין ספק ברכות, החחושש לדעת הראב״ד דאף בתערובת מים אזלינן בתר הרוב, ולדברי הדרך אמונה דיש לחלק בין ההיא דינא דטומאת אוכלין לדינא דחלה, נראה דאין מזניחים אותו.

(וע״ע בבן איש חי [ש״ש פרשת שמיני ס״ד], ובבית הלל [על גליון השו״ע יו״ד סי׳ שכ״ט ס״ט] דס״ל דאף בלש עיסה בז׳ משקין יפריש בלא ברכה, ולשיטתם פשיטא דליכא למילף מדינא דטומאת אוכלין לדינא דחלה לענין הפרשה בברכה).

[נכתב ע״י הרב ש. פ. שליט״א]

פניני מוסר

עניני שבת קדש - ההכנה לשבת (ג)

הכנת הבית לשבת כהכנה לקראת כלה - ״והיה ביום השישי והכינו, מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מאד מאד יש לו לאדם להיות זריז לתקן צרכי שבת, ומהיר וזריז כאדם אשר שמע כי המלכה באה ונתאכסנה בביתו, או הכלה וכל בני חבורתה באים אל ביתו, מה הוא עושה,

שמח שמחה גדולה, ואומר כמה עושין לי כבוד גדול אשר באו בצל קורתי, אומר לעבדיו תנקו הבית... ואני אלך לקנות להם בשר ודגים מה שאוכל להשיג לכבודם, הוא עצמו טורח בתיקון מאכל אפילו היו לו אלף עבדים.

ומי לנו גדול משבת שהיא כלה ומלכה והיא קרואה ענוגה, על אחת כמה וכמה שיש לו לטרוח להיות בעל הבית עצמו מתקן, אפילו היו לו מאה עבדים, כרבא דמלח שיבוטא״. (ספר חסידים סי׳ קמט)

חשיבות הטירחה לכבוד שבת - ״עי׳ בה״ט בשם כוונות האר״י ז״ל הזיעה שאדם מזיע בצרכי שבת הם סגולה למחיקת העוונות כמו הדמעות. ולכן צריך לטרוח הרבה בשביל כבוד שבת״. (שערי תשובה סי׳ ר״נ ס״ק ב)

נערך ע״י מחבר סדרת ״עבודת המועדים״